

VAN ŞEHİR TARİHİ ARAŞTIRMALARINA KÜÇÜK BİR EDEBİ KATKI: FÂİK REŞÂD'IN KENDİRCİ GAZELİ

İsmail AVCI*

Öz

Bu çalışmada Fâik Reşâd (1851-1914) tarafından yazılan “Kendirci’den” redifli gazel üzerinde durulmuŐtur. Gazel, Van’da bulunan Kendirci adlı mesire alanını konu edinen ve bu yarıyla Şehir Şiirleri bağlamında değerlendirilebilecek bir metin olduğundan çalışmanın konusu olarak seçilmiŐtir. Çalışma vesilesiyle tarihi kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan, sadece ismen anılan ve günümüzde tamamen yok olmuş olan Kendirci mesire yerinin nasıl bir yer olduğu kısmen ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şiir, 1882 yılında kısa bir süre burada maarif müdürü olarak görev yapan Reşâd’ın edebî hayatında Van’ın nasıl bir etkiye sahip olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Makalenin yakın zamana kadar mesire alanı olarak kullanılan Kendirci’nin tekrar bilinir hâle gelmesine ve Van Şehir tarihi araştırmalarına katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fâik Reşâd, Van, Kendirci, mesire, gazel, tarih

A Minor Literary Contribution to Historical Researches on Van Province: Kendirci Ode of Faik Reşad

Abstract

This article focuses on an ode with repeated voice from “Kendirci” written by Fâik Reşâd (1851-1914). Since the subject of this ode is a picnic area called Kendirci located in Van province and therefore qualified to be evaluated within the context of civic poems, this

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismailavci@balikesir.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9282-1468>

poem was selected as the subject of the article. Within the scope of this article, it was attempted to partially account for the description of the picnic area called Kendirci, which is only called by name, for which no information is found in historical resources, and which has completely destroyed today. The poem is significant in that it demonstrates the impact of Van in the literary life of Reşâd, who had served as an education director for a short period of time in 1882. This article is expected to contribute to make Kendirci, previously used as a picnic area, known again as well as contributing to historical researches on Van province.

Keywords: Fâik Reşâd, Van province, Kendirci, mesire, ode, history

Giriş

Türk edebiyatında şehirleri veya bu şehirlerdeki belli mekânları konu alan şiirlerin sayısı ayrı birer tür oluşturacak kadar fazladır. Mesnevi, kaside, gazel ve diğer nazım şekilleriyle kaleme alınan bu şiirleri iki grup altında toplamak mümkündür. Birincisi şehirleri metheden ve yeren şiirlerdir. Bir şehrin güzellerini, doğal ve tarihî güzelliklerini, belirli sanat ve meslek dallarında meşhur olmuş kişilerini anlatan şehrengizler burada ilk akla gelen eserlerdir. Şairlerin zaman zaman beğenmedikleri bazı şehirleri isminden, ikliminden veya halkının özelliklerinden hareketle yedikleri de örnek metinlerden rahatlıkla görülebilmektedir. Şehir şiirlerinde ikinci grubu bir beldenin, sahilin, semtin ve mesire yerinin güzelliklerinden de bahsetmekle birlikte aslen o yerin isminin çeşitli yazım oyunları ile farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanılması yoluyla yazılan şiirler oluşturmaktadır. Belde adlarının tevriyeli olarak kullanımıyla yazılan biladîyeler, sahilleri anlatan sahilnameler, bir şehrin belli semtlerini konu edinen semtiyeler ve mesire yerlerini anlatan mesairler bir yerleşim yerinden veya bu yerin belli bir kısmından söz eden şiirler olarak bu gruba girmektedirler (Kurnaz 1997: 231, Kaya 2010: 461, Kutlar 2011: 2, Aksoyak 2016: 246).

İster övgü veya yergi isterse de farklı muhtevalarda olsun bu şiirlerin merkeze alınan şehrin tarihine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunduğu bir gerçektir. Bu yazıda üzerinde durulan Fâik Reşâd'ın Van'da bulunan Kendirci mesire alanı hakkındaki 11 beyitlik gazeli edebiyat ve tarih gibi birbirinden bağımsız düşünülemez kadar iç içe geçmiş, birbirini besleyen, tamamlayan iki alanın ortaklığını açıkça göstermesi bakımından dikkate değerdir.

1. Kendirci Mesire Alanına Dair

Van şehir tarihinden bahseden kaynaklarda doğrudan Kendirci hakkında bir bilgiye rastlamak mümkün olamamıştır. Ancak bazı tarihî hadiselerden söz edilirken bu ismin geçtiği tespit edilmiştir. Örneğin 1896'da Ermenilerin Van isyanında şehre ve tarihî eserlere verdikleri zarardan söz edilirken şöyle denilmektedir: “*20 Haziran akşamı Müslüman mahallelerine ani bir baskın yapılmak istenmişse de isyancılar başarılı olamayınca Kendirci yönüne kaçmışlardır. Kaçarken üs olarak kullandıkları evleri ve Haçke Caddesi'nin Haçboğan Mevkii'nden Dere Kilisesi'ne kadar olan geniş bir bölgeyi yakmışlardır.*” (Ağaoğlu 2007: 316). Buna benzer ifadeler Ermenilerin bizzat kendi vatandaşlarını öldürmelerinden ve askerlerle sivillere saldırılarından söz edilirken de rastlanır: “*Van'ın Bahçeler mevkiinin Kendirci civarında yaşayan Agop Efendi'nin evine Ermeni eşkıya tarafından bir gece vakti girilmiş; otuz üç lirası ile saati zorla alınmış ve öldürülmüştür.*” (İnce Erdoğan 2007: 270-3).

Yine aynı yıla ait Van vilayetinde bulunan komiser ve polis memurlarıyla ilgili düzenlenen bir defterde Agop Efendi adlı bir kişinin görev yerinin Kendirci olduğu ve meclis kararıyla terfi ettirildiği bilgisi bulunmaktadır (Mercan 2011: 278).

Yukarıda geçen “Van'ın Bahçeler mevki...” ifadesindeki “Bahçeler”, Ermenilerin yerleştiği ve isyanda merkez olarak kullandıkları, aşağıda sözü edilen Bağlar / Bahçeler / Aygestan denilen yerle aynı olmalıdır: “*Van'da vali 4000 kadar Ermeni asker yazılmasını isteyince Ermeniler bunu vermedikleri gibi gelen heyete silahla karşılık verdiler. Bağlar / Bahçeler / Aygestan denilen mevkide ciddi bir çatışma yaşandı.*” (Oktay 2002: 128). Sözü edilen bu yer aynı kaynakta şöyle tarif edilmiştir: “*... şehir ile kalenin doğu tarafında başlayarak Ereğ Dağı eteklerine kadar uzanan yeni kurulan ve çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu ve bunun yanında zengin Müslümanların da ikamet ettiği Bağlar / Bahçeler / Aygestan denilen yerden...*” (Oktay 2002: 130). Şu cümleler ise bu yeri daha da ayrıntılı olarak tanıtmaktadır: “*Bağlar mahallesi şehrin doğusunda 7 km uzunluğunda 3 km genişliğinde bağlık bahçelik bir alanı oluşturuyordu. Evleri bahçe içerisinde kalın ve yüksek duvarlar çeviriyor, evleri birbirine bağlamak için bahçeleri sulamada kullanılan Urartulardan kalma sulama kanallarıyla rahatlıkla evler ve bahçeler arasında gizli geçitler oluşturuluyordu. Bu bölge daha sonra Van İsyanı'nda kale gibi kullanılarak direniş noktasını oluşturmuştur.*” (Oktay 2002: 115, dipnot).

Kaynaklardaki bu bilgiler birleştirilince Van'ın Bağlar veya Bahçeler adıyla bilinen, Ermenilerin kendilerince Aygestan olarak adlandırdıkları, bağların ve bahçelerin olduğu, su kanalı ağıyla donatılmış, geniş bir alanı kaplayan ve o dönem için daha çok Ermeni nüfusunun yoğunlukta olduğu bir bölge ortaya çıkmaktadır. Kendirci bu bölgedeki bir alandır.

Diğer taraftan o bölgeyi tanıyan kişilerle yapılan görüşmelerde Kendirci hakkında az da olsa bilgi sahibi olunabilmiştir. Buna göre Kendirci'nin, günümüzde tamamıyla şehrin içinde kalmış olan Cumhuriyet Caddesi'nin bulunduğu alan olduğu anlaşılmaktadır. Edinilen bilgiye göre bu alanda eskiden “kerhiz”¹ denilen su kaynakları veya yeraltı su kanalları bulunmaktaydı. Kendirci o dönemlerde suyu bol, havası temiz, yeşillikler içinde bir mesire alanıydı. Evlerin de bulunduğu bu bölgede daha ziyade Ermeniler oturuyordu. Yakın zamana kadar mesire alanı olarak kullanılan Kendirci’de kerhizler yavaş yavaş ortadan kalktı ve yoğun bir yapılaşma neticesinde bu mesireden bir iz kalmadı.² Böylece Kendirci adı da zaman içinde hafızalardan silinmeye başladı.³

2. Fâik Reşâd'ın Van Günleri ve Kendirci Övgüsünde Yazdığı Gazeli

27 Eylül 1851’de İstanbul’da doğan ve 63 yaşındayken 13 Haziran 1914’te yine İstanbul’da ölen Fâik Reşâd yaşadığı dönemin tanınan velut isimlerinden biridir. Hayatı çeşitli devlet görevlerinde, matbuat işlerinde ve muallimlikle geçmiştir. Şair İstanbul dışında kısa sürelerle görevli olarak Trablusgarp, Diyarbakır, Van ve Yanya’da bulunmuştur. Müellifin roman, şiir, edebiyat tarihi, Osmanlı tarihi,

¹ Kârîz, giriz, geriz, keriz, gers, gırz şekillerinde de kullanılan kelimenin aslı Farsça “gâh-rîz”dir. Kireç, çimento ya da demirden yapılan su yolu, boru, taş örme su kanalı, kuyu, gölcük, baraj, çeşme anlamlarına gelmektedir. Ancak kelimenin lağım, pis su kanalı, insan dışkı, pislik gibi anlamları da vardır (Türkçe Sözlük 2005: 754; Abik 2010: 16; Şemseddin Sami 2014: 898; Çağbayır 2017a: 541, 2017b: 2139). Elbette kelime burada ilk anlamıyla kullanılmaktadır. Zira Van’ın antikçağlardan bu yana meşhur olan bağ ve bahçeleri bu kerhizler vasıtasıyla sulanmış, içme suyu ihtiyacı yine kerhizlerden sağlanmıştır (Mızrak 2006: 129).

² Kendirci hakkındaki sözlü tarih çalışması neticesinde elde ettiği bilgileri paylaşma nezaketinde bulunan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Rahmi Tekin’e teşekkür ederim.

³ Hemen bütün şehirlerin uğradığı bu hazin son “yeşil” Bursa’nın tarihen isimleri bilinen Yeşil Sultan, Namazgâh, Işıklar ve Teferrüc gibi mesire alanları için de söz konusudur (Avcı 2018: 40).

biyografi, antoloji, imla ve kitabet, kıraat ve sözlük türünde 40 civarında eseri vardır. Bu eserlerden biyografi, imla ve kitabet, kıraat ve latifeye ilgili olanlar çoğunluktadır. Reşâd'ın bazı eserleri de yarım kalmıştır (Avcı 2017: 11-9).

Fâik Reşâd, 1881'de maarif nazırı olan Ali Fuad Bey'in (1846-1885) teklifiyle Diyarbakır maarif müdürü olarak görevlendirilmiş, 1882 yılı başlarında görevine başlamıştır. Ancak bu dönem maarif müdürlüklerinin yeni ihdas edildiği dönemdir ve kuruluş aşamasında birçok sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Fâik Reşâd da bu sıkıntıları yaşamış, farklı bir yere gitmek istemiş ve Van'a tayin edilmiştir. Reşâd'ın şiir hayatında Van'ın belirleyici bir yeri vardır. Çeşitli süreli yayınlarda neşredilen eserlerinin baş veya son kısmında verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Reşâd şiirlerinin önemli bir kısmını Van'da bulunduğu dönemde kaleme almıştır (Avcı 2017: 12, 91). Süreli yayınlarda yer alan şiirlerden hareketle 26 şiirin Van'da kaleme alındığı görülmektedir. Ayrıca Van hakkında yazılan veya Van adının geçtiği şiirler de düşünüldüğünde sayı artmaktadır. Ancak Van'da yazılıp da herhangi bir mecmua veya gazeteye gönderilmeyip doğrudan şiir kitabı *Gül-deste*'ye alınan şiirler de göz önüne alındığında bu şehrin şairin edebî yaşantısındaki önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim şair bir şiirinin dipnotunda bizzat şöyle demektedir: “*Bu gazel de ekser eş'ârım gibi me'mûriyetle Anadolu vilâyât-ı şâhânesinde bulunduğum zamânîñ mahsûlâtındandır.*” (Reşâd 1899: 1258). Burada Anadolu vilâyetlerinden kasıt Diyarbakır ve Van'dır. Şair Diyarbakır'da çok fazla duramamış ve tayinini istemiş, oradan Van'a gitmiştir. Onun Diyarbakır'da yazdığı belli olan bir şiiri mevcuttur. Zaten şiirlerden önemli bir kısmındaki “Van'dan gelmiş bir eser-i güzindir ki 'aynen derc olunur.” (Reşâd 1885a: 3-4), “Âtîdeki manzûme Van ma'ârif müdürü 'izzetlü Reşâd Beg Efendi birâderimiz tarafından gönderilmiştir.” (Reşâd 1885b: 708-10), “Van'dan” (Reşâd 1885c: 3) şeklindeki açıklamalardan ve “Müdür-i Ma'ârif-i Van Reşâd” (Reşâd 1885d: 3) imzasından bu şiirleri Reşâd'ın Van'da maarif müdürü olarak bulunduğu dönemde yazdığı rahatlıkla anlaşılmaktadır (Avcı 2017: 35-6).

Fâik Reşâd, şiirleri arasında yer alan 6 tarih manzumesinden ilk üçünü Hamîd Paşa, Timurzâde Tâhir Paşa ve İşkodralı Hasan Hakkı Paşa'ya ayırmıştır. Adı geçen bu paşaların Van'la doğrudan bağlantısı vardır. Tarihlerden ilkinde Hamîd Paşa'nın Van valisi olarak ikinci kez görevlendirilmesi, ikincisinde Van'ın yüz akı Timuzâde Tâhir Paşa'nın “mîr-i mîrân” (beylerbeyi) olması, üçüncüsünde ise yaşı ilerleyip sıhhati bozulmaya başlayan İşkodralı Hasan Hakkı Paşa'nın Van'daki valilik görevinden ayrılması konu edilmiştir (Avcı 2017: 150-1).

Fâik Reşâd tarih manzumeleri dışındaki bazı şiirlerinde de Van'ı anar. Recâizâde Mehmud Ekrem'e nazire olan “nev-bahârda” redifli 55. gazelinde Van'ın bahar mevsiminde cennet gibi olduğunu, ona benzer başka yer bulunmadığını söyler:

Beñzer safâda cennete Van nev-bahârda

Olmaz aña şebîh-i mekân nev-bahârda (Avcı 2017: 210)

Bir beytinden Reşâd'ın Van'da maarif müdürü olarak görev yaptığı sırada memleket hasreti çektiği anlaşılmaktadır. Bu konuda, “Reşâd, beni Van'a çeken elbette kısmettir ama şu su ve ekmek vatanda (İstanbul) olsaydı daha güzel olmaz mıydı?” der:

Çeken elbette kısmettir beni Van'a Reşâd ammâ

Vatanda olmuş olsaydı şu âb u dâne olmaz mı (Avcı 2017: 216)

Fâik Reşâd bu şiirlerinden başka bir gazelinde baştan sona Van'da yakın zamana kadar mesire alanı olarak kullanılan ve yukarıda hakkında bilgi verilen Kendirci'yi konu etmiştir. Şairin Van'da maarif müdürü olarak bulunduğu dönemin ürünü olan 11 beyitlik şiir sadece *Gül-deste* (Ahmed Reşâd 1889: 45-6) adlı şiir kitabında yer almıştır. Aruzun “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” vezniyle yazılan “Kendirci'den” redifli gazelinde Reşâd, bu mesire yerini türlü vasıflarını dile getirerek övmüştür. Gazel, beyitlerin nesren ifadesi ve bu beyitlerde işlenen hususlar şöyledir:

1. beyit:

Van'da yok bence diger cây-ı safâ Kendirci'den

Gerçi nüzhetgâhlar çokdur daha Kendirci'den

[Gerçi Kendirci dışında daha birçok gezinti yeri vardır ancak bence Van'da bu kadar safa verici bir başka yer yoktur.] Reşâd şiirin birinci beytinde Kendirci'nin eşsizliğini dile getirir. Zira bu bölgede başka gezinti yerleri de vardır ama hiçbiri oranın yerini tutacak güzellikte değildir. Aslında aynı cümlelerin başka şehirler, mekânlar için de kullanıldığı bir vakıadır. Bununla birlikte özellikle şehir şiirlerinde zaman zaman gördüğümüz üzere şairler övdükleri yerlerin eşi benzeri olmadığını söylemeden geçemezler.

2. beyit:

Ol kadar hazz eylerim âb u hevâsından ki ben

Kâbil olsa bir dem olmazdım cüdâ Kendirci'den

[Ben suyundan ve havasından o kadar hazzediyorum ki mümkün olsa bir an bile Kendirci'den ayrılmam.] Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Fâik Reşâd, Van'da bulunduğu dönemde Kendirci'ye sıkça gitmiş, orayı çok sevmiş, bu mesire yerinin suyuna, havasına hayran kalmış, alışmış olmalıdır. Şair suyundan ve havasından o kadar hazzetmiştir ki mümkün olsa oradan hiç ayrılmak istememektedir. O an için şair böyle söylemektedir ancak Van'da kalması zaten mümkün değildir. Çünkü Diyarbakır'da olduğu gibi maarif müdürü olarak burada da pek hizmet etme imkânı bulamamıştır. Aynı zamanda ailesini daha önceden İstanbul'a gönderdiği için özlem de çekmektedir. Nitekim bir süre sonra zaten üç aylığına izin alıp İstanbul'a gitmiş ve bir daha geri dönmemiştir.

3. beyit:

Tâ zevâl-i 'ömre dek itsem ikâmet ihtiyâr

Gönlüme gelmez yine aslâ gınâ Kendirci'den

[Ta ömrümün sonuna kadar Kendirci'de yaşamayı tercih etsem gönlüme asla bir bıkkınlık gelmez.] Beyitte söylenenler bir önceki beyittekilerle benzerdir. Reşâd Kendirci'de ömrünün sonuna kadar kalsa bir bıkkınlık duymayacağıın söyler. İnsan elbette her yerden bıkar, bir süre sonra en güzel olduğu söylenen yer bile sıradanlaşır. Hatta şairler aynı ifadeleri aynı zaman dilimi içinde başka yerler için de kurabilirler. Bu durum, övdükleri mekânın cazibesıyla, o anki içinde buldukları ruh hâliyle olduğu kadar “geleneğin böyle emretmesiyle” de ilgilidir.

4. beyit:

Âb-ı pâki öyle sâfi öyle lezzet-bahşdır

'Ayn-ı Kevser dinse cârîdir sezâ Kendirci'den

[Kendirci'nin temiz suyu öyle saf öyle lezzetlidir ki Kevser suyu Kendirci'den akıyor denilse buna layıktır.] Şair Kendirci'nin suyuna tekrar döner. Yukarıda da izah edildiği üzere buranın kerhizlerle her yere ulaşan suyu zaten meşhurdur. Birçok yerde rastladığımız şekilde, bu bölgenin suyu tadı ve duruluğu nedeniyle Cennet'teki Kevser suyuna benzetilmiştir.

5. beyit:

Başka yerlerde harâret âdemi bî-tâb ider

Eksik olmaz dâ'imâ lâkin hevâ Kendirci'den

[Başka yerlerde sıcaklık insanı güçsüzleştirir, lakin Kendirci'den ferah hava hiç eksik olmaz.] Beşinci beyitte üzerinde durulan husus

Kendirci'nin ferah havasıdır. Sıcak günlerde başka yerlerde insanlar bunalırken Kendirci'nin tam tersine insanı rahatlatan havası hiç eksik değildir.

6. beyit:

Ya o yollarda iki yanlı dıraht-ı bîdler

Bir iki sâ'at uzağa al da tâ Kendirci'den

[Ya o yollardaki Kendirci'den iki saat uzağa kadar uzanan iki taraflı söğüt ağaçlarına ne demeli.] Kendirci oldukça yeşil bir yerdir. İki tarafı söğüt ağaçlarıyla donanmış yollar iki saat uzaklığa gidecek kadar vardır. Böyle uzun bir yolun varlığına dair söylenenlerin abartılı olduğu ve bu ifadenin şiir dili vesilesiyle buraya girdiği düşünülebilir. Ancak önceki asırlarda, seyahat eden yolcuların rahat etmesi için yol boyunca ağaç dikildiği de bilinen bir husustur.

7. beyit:

Eylemiş ol mertebe yek-dîgeriyle imtizâc

Kim görünmez tâk-ı mînâ-yı semâ Kendirci'den

[Söğüt ağaçlarının dalları birbiriyle o derece karışmış ki gökyüzünün kubbesi Kendirci'den görünmez.] Şair bir önceki beyitte sözünü ettiği söğüt ağaçlarının yol boyunca oluşturduğu görüntüyü ve gölgeliği yedinci beyitte de anlatmaya devam etmiştir. Sağlı sollu ağaçların yukarıda birleşerek meydana getirdiği güzelliği söylemeden geçememiştir.

8. beyit:

Gaşy olursa çok mı erbâb-ı nazar nezzâreden

Sırr-ı hikmet gösterir çünkü Hudâ Kendirci'den

[Gezip görenler kendilerinden geçerse bu çok görülür mü? Zira Allah Kendirci'den hikmete dair sırlar göstermektedir.] Beyte göre Kendirci, Allah'ın kendi hikmetinden sırlar, varlığına dair belirtiler gösterdiği bir yerdir. Şairin dile getirdiği husus bu mesire alanındaki güzelliklerin her birinin yaratıcıdan bir işaret olması meselesidir. Bu sebeple orayı seyredenlerin kendilerinden geçmeleri şaşılacak bir durum da değildir.

9. beyit:

Ravza-i Huld-i berîn hûrîleriñ me'vâsıdır

N'ola ayrılmazsa ol hûrî-likâ Kendirci'den

[Huld-i berîn cennetinin bahçesi hurilerin mekânıdır. O huri yüzlü sevgili Kendirci'den ayrılmazsa bunda şaşılacak ne var?] Kendirci'nin sekiz cennetten biri olan Huld cennetine benzetildiği beyte klasik şiirin huri yüzlü sevgilisi de girmiştir. Nasıl hurilerin bulunduğu yer Huld cennetiye huri yüzlü sevgilinin bulunduğu yer de Kendirci'dir. Şair bir taraftan benzerlik kurarak kadroya sevgiliyi dâhil ederken diğer taraftan Kendirci'yi övmektedir.

10. beyit:

Rû-nümâ oldı bu nazm-ı âbdâr u dil-nişîn

Buldı mir'ât-ı tabî'at incilâ Kendirci'den

[Bu taze ve latif şiir ortaya çıktı, böylece tabiatın aynası da Kendirci'den cilalanmış oldu.] Reşâd beyitte kendi şiirini övmektedir. Onun şiiri mısra mısra, beyit beyit bir bütün olarak meydana çıkınca aslında bu sayede tabiat aynası da Kendirci vasıtasıyla parlaklık kazanmış ve bunun neticesinde şiirle Kendirci'nin tüm vasıfları bilinir, güzellikleri bir bir görünür hâle gelmiştir.

11. beyit:

Git Reşâd gâhî gazel söyle gehî nûş it şarâb

Yokdur ehl-i derde başka mültecâ Kendirci'den

[Reşâd! Git, ister gazel söyle istersen şarap iç. Dert ehlinin Kendirci'den başka iltica edeceği yer yoktur.] Reşad son beyitte kendisine seslenerek “İster gazel söyleyecek ol istersen şarap içecek ol, senin gibi dert ehli biri için gidilecek yer Kendirci'dir.” der. Aslında Kendirci havası, suyu, yeşilliği, bütün güzelliğiyle zaten bunları yapmak için insanı cezbeden bir yerdir. İlla bunları yapmak için harekete geçmeye gerek yoktur, zaten Kendirci doğal hâliyle dert ehline bunları yaptırabilecek bir gezinti yeridir.

Sonuç

Fâik Reşâd'ın “Kendirci'den” redifli gazelini ve adı geçen yeri merkeze alan bu çalışma neticesinde şunlar söylenebilir:

1. Van şehir tarihinden bahseden kaynaklarda doğrudan Kendirci hakkında bir bilgiye rastlanamamış, sadece bazı tarihî hadiselerden söz edilirken bu ismin geçtiği tespit edilmiştir. Kendirci, Bağlar veya Bahçeler adıyla bilinen ve geniş bir alanı kaplayan bölgenin içinde yer almaktadır. Günümüzde tamamıyla şehrin içinde kalan bu alan Cumhuriyet Caddesi'nin bulunduğu yerdir. Bağlar / Bahçeler'in geneli de

dâhil olmak üzere Kendirci’de eskiden “kerhiz” denilen su kaynakları veya yeraltı su kanalları bulunmaktaydı. Kendirci o dönemlerde suyu bol, havası temiz, yeşillikler içinde bir mesire alanıydı. Yakın zamana kadar bu şekilde kullanılan Kendirci’de kerhizler yavaş yavaş ortadan kalkmış ve yoğun bir yapılaşma neticesinde bu mesireden bir iz kalmamıştır. Böylece Kendirci adı da zaman içinde hafızalardan silinmeye başlamıştır.

2. Kendirci, Fâik Reşâd’a o dönem için gazel yazdırabilecek kadar güzel bir yerdir. 11 beyitlik gazelinde Reşâd bu mesire alanını başka yerlerle karşılaştırmak suretiyle övmüştür. Şiirde Kendirci’nin sıcak yaz günlerinde insana ferahlık veren havası, Kevser’e benzeyen suyu, yollarındaki sağlı sollu söğüt ağaçları, gelenleri kendinden geçirecek kadar gizemli hâli ve dert ehli için sığınılacak bir yer olması gibi vasıfları konu edilmiştir. Şair imkân olsa burada ömrünün sonuna kadar kalabileceğini ve bundan bir bıkkınlık da duymayacağını söyleyerek Kendirci’yi ne kadar beğendiğini ifade etmiştir. Söz konusu bu mesire alanı için yazdığı şiir, genelde Van’ın, özelde ise Kendirci’nin, Reşâd’ın edebî hayatındaki etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

3. Eskiden şehirlerin içinde veya hemen yanı başında bulunan ve insanlar için bir nefes olan mesire alanları mikser hızıyla öğütülüp betonlaşmaktan kurtulamayarak ya tamamen yok olmuş ya da yerlerini “oraya ait olmayan bitkiler”in ironik bir şekilde çimlerden hor tutulduğu eğreti, “dumanlı” ve dar alanlara bırakmıştır. Bunun neticesinde şehirlerin tarihî kimliklerinin bir parçası durumundaki bu yerlerin isimleri de kendileriyle birlikte unutulup gitmiştir. Yakın zamana kadar mesire alanı olarak kullanılan Kendirci’nin böyle bir gazel vesilesiyle tekrar bilinir hâle gelmesi ve Van şehir tarihi araştırmalarına katkı sunması bu çalışmanın en belirgin çıktısıdır.

Kaynakça

Abik, A. Deniz (2010), “Derleme Sözlüğü’nde Madde Birleştirme Önerileri ve Bu Maddeler Üzerine Değerlendirmeler”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Sayı 20, s. 7-34.

Ağaoğlu, Sami (2007), “Van Şehir Dokusu ve Tarihi Eserlerinin Tahrip Edilmesinde Ermenilerin Rolü”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 35, Erzurum, s. 311-39.

Ahmed Reşâd (1889), *Gül-deste*, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul 1304 (1889).

Aksoyak, İsmail Hakkı (2016), “Feyzullah Efendi’nin Mesâîr’i ile Lutfî’nin Ferdî’nin Bilâdiye’sine Zeyli”, *14. yy.dan 19. yy’a Anadolu ve Rumeli’de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler*, Ankara: Grafiker Yay., s. 245-58.

Avcı, İsmail (2017), *Eski-Yeni-Eski Arasında Fâik Reşâd ve Şiir Mecmuası*, Konya: Palet Yay.

Avcı, İsmail (2018), “19. Asır Şairlerinden Mahmud Kemaleddin Fenarî ve Bazı Hatıraları”, *Balkanlar’da Edebî İlişkiler ve Dil*, Ankara: Gece Kitaplığı, s. 33-58.

Çağbayır, Yaşar (2017a), *Arap Asıllı Türk Alfabetiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı Ötügen Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

Çağbayır, Yaşar (2017b), *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı Ötügen Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.

İnce Erdoğan, Dilşen (2007), *Osmanlı Devleti’nde Amerikalı Misyonerler ve Van Ermeni İsyanı (1896)*, Basılmamış DT, Dokuzeylül Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Kaya, Bayram Ali (2010), “Şehrengiz”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yay., s. 461-2.

Kurnaz, Cemâl (1997), “Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi’nin Bilâdiyeleri”, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yay.

Kutlar, Fatma Sabiha (2011), “Klasik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Samî’nin Edirne Kasidesi”, *Turkish Studies*, Volume 6/2, Spring, s. 1-16.

Mercan, M. Salih (2011), “19. Yüzyılda Van’ın Nüfus İstatistikleri ve İdari, İktisadi, Sosyal Yapısı”, *VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu*, İstanbul: Erciş Belediyesi Kültür Yay., s. 264-79.

Mızrak, Aydın (2006), “Van Gölü Havzası’nın Tarihi ve Doğal Çevresini Koruma İle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, İstanbul: Van Valiliği İl Özel İdaresi, s. 127-31.

Oktay, Hasan (2002), “Ermeniler ve Van İhtilal Örgütü (1896-1915)”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5, Bahar, s. 84-137.

Reşâd (1885a), “Kasîde-i Muhtasara Der-Zikr-i Mahâmîd-i Cenâb-ı Vezîr-i ‘Âlî Mustafâ Paşa Nâzır-ı Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye

Yessira'llâhu Mâ-yeşâ", *Tercümân-ı Hakikat*, Numero 2120, 11 Şevval 1302 / 12 Temmuz 1301 (24 Temmuz 1885), s. 3-4.

Reşâd (1885b), "Mülâkât", *Envâr-ı Zekâ*, Cilt 2, Sayı 30, 1302 (1885), s. 708-10.

Reşâd (1885c), "(Gazel)", *Tercümân-ı Hakikat*, Numero 2099, 12 Ramazan 1302 / 13 Haziran 1301 (25 Haziran 1885), s. 3.

Reşâd (1885d), "(Gazel)", *Tercümân-ı Hakikat*, Numero 2009, 24 Cemaziyelevvel 1302 / 27 Şubat 1300 (11 Mart 1885), s. 3.

Reşâd (1889), "Gazel", *Malûmât*, Cilt 8, Sayı 183, 30 Zilhicce 1316 / 20 Nisan 1315 (11 Mayıs 1899), s. 1258.

Şemseddin Sami (2014), *Kâmûs-ı Türkî*, hzl. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İstanbul: İdeal Kültür Yay.

Türkçe Sözlük (2005), Ankara: TDK Yay